

Василь ШЕНДЕРОВСЬКИЙ

*доктор фізико-математичних наук, професор
Інститут фізики НАНУ
Київ, Україна
schenderv@gmail.com*

Олена ПОЛЕВЕЦЬКА

*інженер, Інститут фізики НАНУ
Київ, Україна
polev.ov@ukr.net*

НАУКА ЯК СКЛАДОВА ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ (ВЧЕНІ УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ НАУЦІ)

Поза всяким сумнівом, наука відіграла і продовжує відігравати визначальну роль у нашому бутті. Кожна людина більшою чи меншою мірою завдячує науковим здобуткам, отриманим завдяки технологіям і засадам науковості. «Будь-яке знання не буває даремним і непотрібним, хоча ми і не завжди можемо завбачити його корисність. Тому настільки нерозумним, як і несправедливим, є докір, висловлюваний недолугими людьми у запитанні: “Яка від того користь?” – великим мужам, які сумлінно розробляють науки» [4, с. 42], – стверджував Іммануїл Кант, родоначальник німецької класичної філософії. Інший вчений, математик Михайло Лаврентьєв підкреслював важливість науки такими словами: «Навіть коли наука нічого не дає суспільству, її потрібно зберегти, щоб це суспільство не повернулося до дикунства» [4, с. 29].

Отож сучасна людина потрапляє у створений не нею світ технократичного буття, де іноді духовні надбання втрачають своє фундаментальне значення [3, с. 6]. За такої ситуації стає актуальним завдання збереження найцінніших скарбів людства і окремої нації – своїх інтелектуальних і духовних надбань, – наголошував основоположник української націоналістики О.-І. Бочковський [2, с. 6].

Додамо, що «наука не має Батьківщини, але не буває без Батьківщини вченого, і те значення, що його праці можуть мати у світі, він повинен віддавати своїй Вітчизні» [4, с. 32]. Водночас перспектива цивілізаційного поступу людства повинна ґрунтуватися на об'єктивному аналізі історичного минулого, тенденціях цивілізаційних змін і конструюванні нової парадигми досягнень гуманістичного ідеалу загальноцивілізаційного процесу.

Таким чином, серед усіх потреб нашого національного життя потреба правдивого пізнання творців науки і їхніх здобутків на терені пізнання світу, технічних винаходів, освіти і культури є надто актуальною і важливою, особливо нині з урахуванням інформаційної та реальної агресії (війни росії проти України).

Зауважмо, що Україна споконвіку була місцем, де народжувалися і втілювали у життя геніальні ідеї та технології. Професор Олександр

Боргардт у книзі «Дві культури», аналізуючи, що собою являє «великая русская» і «жалюгідна українська» культури й хто чого вартий, хто великий, а хто буде й меншим, пише: «... Багато років ми були лише колонією імперії, яка три довгих сторіччя намагалася викоринити не тільки нашу мову і культуру а й нас самих, і все-таки... Дивно, непорозуміння.. ми ще живі і нас мільйони. Але й не тільки. Нам нема чого боятися порівнянь, хай їх страхаються наші вороги. Тому що ми – не пил на вітрі, не курай, занесений на цю землю випадковим вітром історії (або щось, відряджене кимось з черговою “вселенської місії”), але аборигени, народ древньої і високої культури. Від нас заселилася Європа, а не навпаки. Коли наші найстаріші з відомих нам предків прийшли до України зі сходу і почали розбудовувати великі міста, – не було ще на світі не тільки якоїсь там Росії, не було ні Риму, ні Картагени, ні Еллади, ні навіть мінойської Крети, а в Єгипті тільки мало розпочатися Середнє царство...» [1, с. 12].

Але через те, що віками Україна була позбавлена власної державності, імена багатьох її видатних вчених свідомо замовчували (особливо за радянського періоду) або не асоціювали з українською нацією. Зазначмо, що не поділяємо думки деяких вчених-істориків науки і не тільки, які визначають питання про національну приналежність вченого до науки якоїсь країни саме через його громадянство. Їхнє радянське ідеологічне виховання не дає їм зрозуміти, що, оцінюючи російську культуру, треба враховувати дві її ґрунтовні особливості, які відрізняють її від будь-якої іншої, зокрема української культури. По-перше, російська культура була і є імперською, зробленою не своїми, а, як зазначав видатний вчений і публіцист Олександр Боргардт, «“чужими руками”. Руками людей, що з тих чи інших причин позбавлені були тією ж імперією можливості творити у власній національній культурі...» [1, с. 38]. По-друге, не варто залишати поза увагою такий важливий фактор, як російська ксенофобія. Нині виникає спокуса у істориків-аматорів віднайти «в учених інших країн етнічні корені, зробивши ...їх національними...». Український філософ Григорій Сковорода твердив, що «...знамениті земляки є нашими духовними орієнтирами, вчителями, нашою духовною опорою і гордістю перед усім світом» [5, с. 5-6] повинні слугувати кредо повернення забутих або замовчуваних імен вчених, народжених українською землею в різні часи й епохи.

Важливість поширення знань про культурні надбання і наукові здобутки українського народу нещодавно було підтверджено на світовому науковому форумі (Міжнародний конгрес українців, який відбувся 25-28 червня 2018 року в Києві). Уперше було заслухано на пленарному засіданні доповідь «Українські вчені, що змінили світ». Нині стало актуальним висвітлити на такому представницькому зібранні роль українських вчених-природничників у становленні світової космонавтики, розвитку техніки, інформаційних технологій та інших напрямків науки.

Більшість інформації про вчених (близько двох сотень імен), про яких була згадка в доповіді, – результат тривалого наукового пошуку і

дослідження наукових здобутків вчених в архівних та енциклопедичних джерелах, нариси про них вміщено в 4-томному виданні книги «Нехай не гасне світ науки» [6] й книзі «Вчені України у світовій науці» [5]. Представлені у цих публікаціях науковці різною мірою пов'язані зі становленням і діяльністю Національної академії наук України й Наукового товариства імені Тараса Шевченка. При поданні матеріалу прийнято до уваги слушну думку, висловлену свого часу засновником наукової школи фізичної оптики академіком Сергієм Вавиловим, що «... Історія науки не може обмежуватися вивченням ідей, однаковою мірою вона повинна торкатися живих людей з їхніми особливостями, талантами, залежністю від соціальних умов, країни та епохи» [4, с. 32].

У цьому дослідженні проаналізовано на основі архівної спадщини і довідникової літератури життя та наукову діяльність багатьох видатних вчених, яких народила українська земля. Імена цих вчених, чи то знищених в умовах переслідувань під гаслом боротьби з українським буржуазним націоналізмом, чи то свідомо вилучених з енциклопедичних видань та наукових джерел, а також імена вчених, які, рятуючись від переслідувань у своїй рідній країні, змушені були її залишати, важливо було повернути із забуття.

Саме тому в сучасній науці (зокрема в останні роки в Україні) розвивається тенденція повернення до філософського осмислення ролі людини і науки, значимості духовності в сучасній світовій культурі, яка нерозривно пов'язана і з наукою та її здобутками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боргардт О. Дві культури. Київ: ВД «Простір», 2012. 400 с.
2. Каневська І. Трибун поневолених народів // День. 2006, № 201. 18 лютого.
3. Наука і цінності людського буття / За заг. Ред. В. Мельника. Львів, ЛНУ ім. І. Франка, 2013. 551 с.
4. Розсип думок / упор. В. Шендеровський. Київ: ВД «Простір», 2020. 136 с.
5. Шендеровський В. Вчені України у світовій науці. Київ: ВД «Простір», 2019. 976 с.
6. Шендеровський В. Нехай не гасне світ науки. Київ: ВД «Простір». Т. 1-4. 2003, 2006, 2011, 2017.